

FENOMÉN KULTURNÍHO ŠOKU, FÁZE ADAPTACE NA CIZÍ KULTURNÍ PROSTŘEDÍ

PHENOMENON OF CULTURAL SHOCK, PHASES OF FOREIGN CULTURE ADAPTATION

Jana Ivanovová, Jana Břichňáčová

Anotace:

V našem příspěvku se věnujeme problematice kulturního šoku, vysvětlujeme jeho význam a vliv na interkulturální management. Řešíme střet mezi kulturním vědomím jednotlivce a cizí kulturou, dále také vztahy mezi zaměstnanci odlišných národností navzájem. V této oblasti právě dochází k největšímu riziku vzniku kulturního šoku a k uplatnění interkulturálního tréninku jako prostředku pro jeho snadnější překonání.

Klíčová slova:

Kulturní šok, kultura, xenofobie, etnocentrismus, interkulturální trénink.

Annotation:

In our report we are trying to explain conception of cultural shock and also its importance and influence on cross-cultural management. We solve conflict of interests between cultural awareness of individual person and national culture, rather the national mentality of employees and relationships between employees of different nationalities one another. In this part cultural shock come up most often and cross-cultural training is the best method how to surmount it.

Key words:

Cultural shock, culture, xenophobia, ethnocentrism, cross-cultural training.

ÚVOD

Snaha dívat se na ostatní lidi pouze z pohledu své výchovy a svých kulturně-sociálních zvyklostí, to je jednoznačná cesta ke konfliktu. Říká se tomu kulturní šok. Příslušníci jiných kultur odlišně vnímají a interpretují svět. Kulturní šok" způsobuje dojem, že všechno je černé a deprimující a zmocní se takřka každého, kdo musí zakořenit v nové skutečnosti. Přesto se však na něj dá alespoň částečně připravit.

Zvláštnost tohoto jevu naznačuje už samotné označení. Šokem jsme zvyklí nazývat jednorázové, rychlé zvraty, a myslíme většinou zvraty negativní. Kulturní šok však není jednorázový a už vůbec ne rychlý zvrat. Jedná se o PROCES trvající týdny až měsíce. Záleží na to jak jsme nebo nejsme schopni přijmout změny, které nás v cizím prostředí obklopují. Šokem jej nazýváme proto, že v nás vyvolává silné emoce a dokáže nás zmást. Některé lidi dokonce tak, že nápor nevydrží a vrátí se domů do známého prostředí. Není na tom nic špatného, každý jsme jiný a už jenom umění přiznat si že na něco nestačím je hodno ocenění.

CÍL A METODIKA

Se stále se zvětšujícím významem slova globalizace a s propojováním světových ekonomik se stále častěji setkáváme s konfliktem národních kultur mezi sebou. S tím také velmi úzce souvisí fenomén zvaný kulturní šok.

Cílem našeho příspěvku je zaměřit se na souhrn faktorů, které jsou podstatné pro pochopení podstaty tohoto jevu a pro jeho více či méně úspěšné překonání.

Tento příspěvek byl zpracován na základě poznatků z literárních pramenů a osobních zkušeností autorek.

VÝSLEDKY

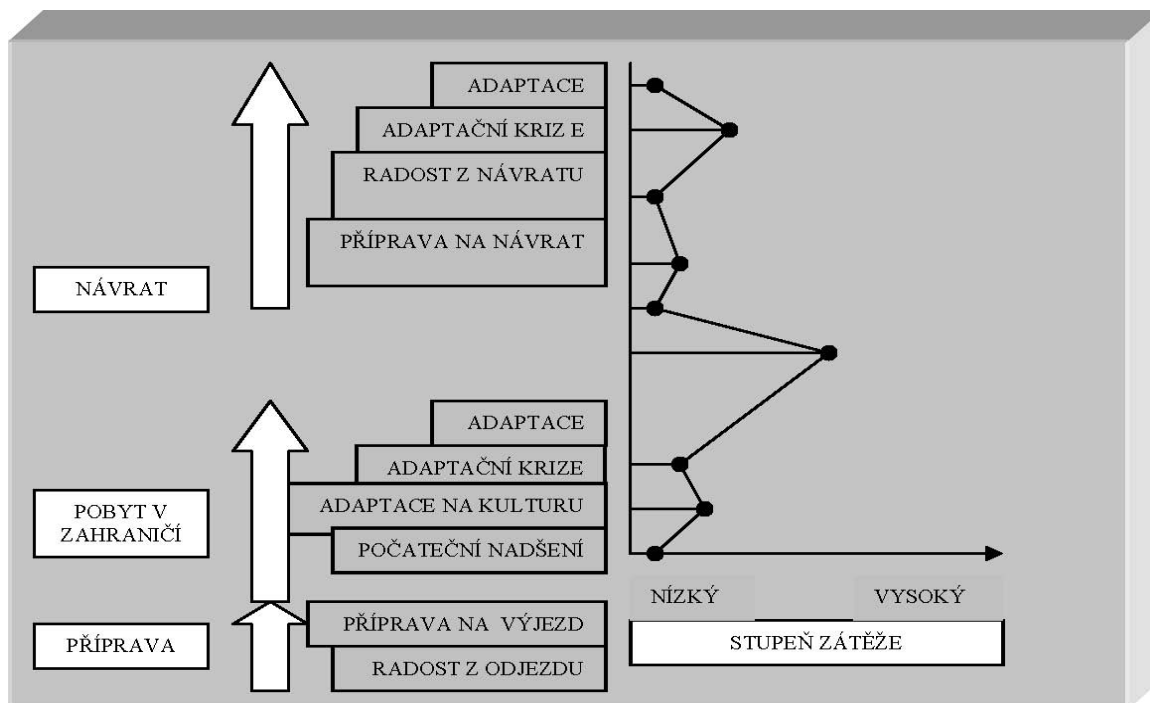
Kultura

Pojem kultura je jednou z centrálních kategorií společenských věd. Cicero asi v r. 45 př.n.l. nazval filosofii kulturou ducha, čímž položil základy pojetí kultury jako charakteristiky lidské vzdělanosti.

Můžeme rozlišit dvě nejčastější dělení kultury a to na KULTURU HMOTNOU, která je představována lidskými materiálními výtvy, neboli artefakty. A na KULTURU DUCHOVNÍ, NEMATERIÁLNÍ, která je stejně důležitá jako kultura materiální. Do ní zahrnujeme všechna pravidla a normy chování v dané společnosti, tabu, omezení, ideje (např. náboženství), symbolické systémy (např. jazyk, řeč, písmo, gesta, umění nehmotné povahy) a společenské instituce organizující lidské chování (např. manželství, rodina, církve, soudnictví atd.).

Charakter kultury určitého společenstva tedy určuje většina jejích členů. Podstatná část kultury je předávána jedinci v době dětství a dospívání v procesu výchovy - předávány jsou především normativy, regulativy a ideje. Artefakty, které jsou součástí hmotné kultury samozřejmě na jedince trvale působí, nejintenzivněji v době jeho formování (hračky, nábytek, dopravní prostředky, knihy, atd.) Proces učení se kultuře - enkulturace - probíhá především prostřednictvím rodiny, školy, vrstevníků a médií.

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, proces učení a „nasávání“ kultury je procesem dlouhodobým, který začíná již ve velmi raném dětství. Člověk, který se na delší dobu ocitne v kontaktu s jiným kulturním prostředím než na jaké je zvyklý se dostává do obtížné situace. Prochází jednotlivými fázemi kulturního šoku.

Zdroj: Průběh adaptace pracovníka v odlišném kulturním prostředí (Hofstede, 1999)

Fenomén kulturního šoku lidé často spojují s cestováním do zahraničí a vysíláním pracovníků na služební cesty. To je podle našeho názoru značné zúžení této problematiky, protože různé kultury se mohou střetávat v různé míře i v rámci jedné země. Jako příklad za všechny slouží

problematika soužití s romskými obyvateli České republiky, ale i na Slovensku a v dalších zemích.

Čím blíže jsme rodné zemi, tím menší kulturní rozdíly pozorujeme. A tím směšnější se nám zdá představa kulturního šoku jako něčeho, na co bychom se měli připravit. Avšak každý, kdo strávil i jen pár týdnů v některé z evropských zemí a trochu pozoroval svoje pocity, vám řekne, že to nebylo jednoduché. Pocit vyčlenění ze společnosti, osamění, frustrace z jiné mentality, jazyka, jiného přístupu, zvyků, nepochopení lidí kolem sebe, atd. Každý to zažil, jen si to vnitřně nemusel pojmenovat kulturní šok, nýbrž třeba stesk po domově, divnou mentalitou místních lidí nebo rozdílný žebříček hodnot.

Fáze kulturního šoku

Nadšení - Vše je nové, nezvyklé, lákavé. Vstřebáváte povrchní znaky kultury a v podstatě s ní moc nekomunikujete. Jste vnějším pozorovatelem.

Frustrace - Začínáte trochu více komunikovat a uvědomovat si skutečnější podobu věci. Nastupuje vystřízlivění, frustrace z neporozumění, nedokážete předvídat, začínáte kritizovat a odsuzovat - protože vše co je děláno jinak než znáte, je děláno špatně, že?

Obrat - Už jste prošli oběma extrémy (nadšení i frustrace) a přežili jste to. Z povrchu věci se dostáváte hlouběji a začínáte chápat. Karta se obrací a vy směřujete ke středu mezi oba extrémy. S pochopením přichází první úspěchy a najednou zjišťujete, že něco přeci jen funguje.

Přizpůsobení - Postupně toho funguje čím dál tím víc. Prostředí pro vás už není nepřátelské, ale jen „jiné“ a pochopitelnější. Nalézáte věci, které jste třeba vůbec neznali, ukazují se vám pohledy na věci, které vás nikdy nenapadly. Zjišťujete, že stejné věci se dají dělat více způsoby, a třeba i lépe než znáte z domu.

Návrat - Po všech „útrapách“ co jste zažili na cestě se vracíte domů. Myslíte, že už jste vše zvládli, ale doma vás čeká překvapení. Může se stát, že, ač jste se vrátili do známého prostředí, nejste v něm schopni normálně fungovat. Buď s tím problémem nemáte, nebo trvá pár dní, může to však být i celý zbytek života. Záleží na síle prožitku v druhé kultuře. [4]

Jak zmírnit kulturní šok

V naší práci jsme se chtěly zaměřit na to jak zmírnit kulturní šok v jeho jednotlivých fázích. Existují různé prostředky, kurzy a výukové programy zaměřené na interkulturální trénink, existuje spousta literatury, kde se můžete dočíst o charakteristikách jednotlivých kultur, států a národů.

Faktem, ale zůstává, že když si v průvodci přečtete že v Thajsku je 95% vlhkost vzduchu, tak na ten hrozný šok po východu z letištní haly vás to stejně nepřipraví.

A stejně tak je to s kulturními zvyklostmi. Dokud se neoctnete v centru dění a na vlastní kůži nepoznáte, co to opravdu znamená, nikdy zcela nepochopíte.

Co tedy můžete udělat, co pomůže a na co se můžete připravit? V první řadě na skutečnost, že se do kulturního šoku dostanete ať už vaše příprava bude sebelepší. Každého „nepřítele“, který má jméno, je snazší překonat.

Při posuzování cizích kultur se velmi často dopouštíme tzv. etnocentrismu, což je postoj, kdy cizí kultury hodnotíme podle měřítek naší vlastní kultury. V podstatě stačí uvědomit si jedinou věc a tu si pak opakovat stále dokola: Chceme-li opravdu poznat cizí kulturu, naučme se nesrovnávat. Otevřeme se novým věcem, nehodnotíme podle našich měřítek, jen přijímejme a respektujme. To ostatní přijde samo. Pomoci si však můžeme i dalšími způsoby, z nichž ty nejosvědčenější shrnuji v následujících bodech:

Nebojme se kontaktu s domorodci. Můžeme hodiny teoretizovat o tom, jaká reakce nastane na určitou skutečnost, můžeme je zkusit zanalyzovat, nandat do tabulek a spočítat pravděpodobnosti, ale tím stejně nezjistíme jaké pocity v nás vyvolá. Musíme je okusit na vlastní kůži.

Přijměme, že jsme (alespoň zpočátku) v neobvyklé situaci, a proto i naše pocity můžou být (a i budou) neobvyklé.

Udržujme kontakt s přáteli doma. Alespoň občas potřebujeme známé záchytné body, které nám jsou oporou a základnou. Dnes, v době e-mailů a mobilů, je už situace jednoduchá.

Najděme si v hostitelské kultuře někoho, kdo porozumí pocitům cizince, někoho, kdo nám odpoví na naše otázky. Vše má nějaký smysl, my jej jen neznáme. Můžeme být frustrovaní z pouhého nepochopení.

Naučme se co nejvíce z místního jazyka. Snaha přiblížit se místním je vždy ceněná a otevírá jejich srdce. Opravdu. [4]

ZÁVĚR

Co říci závěrem? Snad jen to, že naše ani žádná jiná kultura není dokonalá, ale přesto každá svým způsobem vytváří podmínky pro život tisíců a milionů lidí, kteří k ní přísluší. Naučme se navzájem respektovat.

Nejlepším prostředkem pro překonání kulturního šoku je vůle o pochopení a toleranci.

„Najednou jsem ty zvědavé anonymní človičky z ulice začal poznávat z druhé strany. Začal jsem poznávat co dělají a na co myslí, když si zrovna na ulici nepotřásají ruce s cizinci. Zažil jsem jejich každodenní strasti, každodenní povinnosti, každodenní radosti, jejich starost o mé zdraví. Ani nevíte, jak jsem se za některé svoje přešlé chování začal stydět. Dva měsíce nade mnou vládla nevědomost a slepota. Teprve po dvou měsících jsem otevřel oči a vstoupil do Afriky...

Samozřejmě, že se vše najednou nestalo ideální. Stále jsem nad řadou věcí skučel a kňučel, ale už jinak. Už to bylo skučení se špetkou pochopení.“ [4]

LITERATURA

1. Beránková, L. Volyně a okolí [online]. c2002. poslední revize 26.06.2006 [cit. 2006-06-26]. Dostupné z: <http://www.volyne.info/volyne2/clanek/clanek.php?id=142>
2. Hofstede, G. *Kultury a organizace, software lidské mysli*. Praha: Filosofická fakulta University Karlovy, 1999. ISBN 0-07-707474-2.
3. Jokl, M. *Střet kultur* [online]. c2006. poslední revize 26.06.2006 [cit. 2006-06-26]. Dostupné z: <http://sluzbasmireni.webzdarma.cz/smireni/clanky/Kulturnisok.htm>
4. Kučera, D. *Kulturní šok* [online]. c1997. poslední revize 26.06.2006 [cit. 2006-06-26]. Dostupné z: <http://ecesty.cz/radce/kulturnisok.htm>
5. Lawless, R. *Co je to kultura*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-106-0.
6. Lehmannová, Z. Odkaz Evropy globalizaci. In: *Acta oeconomica pragensia*. Praha, 2000, roč. 7, č. 4. s.177. ISSN 1312-4256.
7. Murphy, R. F. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-86429-25-3.
8. Nový, I. *Interkulturní management*. Praha: Grada Publishing, 1996. ISBN 80-7469-260-3.
9. Hrdý, L., Soukup, V., Vodáková, A. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-901424-1-9.
10. Soukup, V. *Dějiny sociální a kulturní antropologie*. Praha: UK, 1996. ISBN 80-7184-158-7.

KONTAKTNÍ ADRESA

Ing. Jana Břichňáčová, Ing. Jana Ivanovová

ČZU, Katedra řízení, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchbátka, 165 21

tel.: 224 38 22 63

brichnacova@pef.czu.cz, ivanovova@pef.czu.cz